Божий виряджала [1, с. 35].

Отже, український народ утворив антропоморфічну міфологію, у якій переніс сімейну, побутову та соціальну системи на на вищий рівень – статус небесних богів (*зоря* – сестриця, *місяць* – князь). Міфічні уявлення наших пращурів вказують на *зорю* також як на дівчину або ж царицю. На прикладі текстів українських замовлянь показано, що християнство надало міфічним богам колорит християнський, змішавши події християнської історії і факти міфологічні. Спостерігаємо елементи вірувань у Рода, Рожаниць, домовиків, чортів, відьом, у цілющі властивості води. Пошанування днів тижня також відображено у текстах українських народних замовлянь. Перспективним напрямом подальших досліджень видається проведення аналізу національної специфіки концептів, що репрезентують мовну картину світу українців у текстах замовлянь.

Література

1. Вербальна магія українців / вступ. сл. Л. Дунаєвська ; авт. передм. О. Павлов ; упоряд. та приміт. Т. Полковенко, В. Фісун. – К. : Бібліотека українця, 1998. – 98 с.
2. Ви, зорі-зориці…Українська народна магічна поезія: (Замовляння) / Упоряд. М. Г. Василенка, Т. М. Шевчук; передм. М. Г. Василенка. – К.: Молодь, 1991. – 336 с.
3. Дмитренко М. К. Символи українського фольклору: Монографія / М. Дмитренко. – К.: УЦКД, 2011. – 400 с.
4. Дослідники українського фольклору: невідоме та маловідоме: Колективна монографія / За редакцією доктора філологічних наук М.К. Дмитренка. – К.: Видавець Микола Дмитренко, 2008. – 384 с.
5. Замовляння / Упоряд., передмова, примітки М. К. Дмитренка. – К.: Видавець Микола Дмитренко, 2007. – 124 с.
6. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу / Ескіз української міфології /. – К.: АТ «Обереги», 1992. – 88 с.
7. Скуратівський В. Обереги пам'яті (Народний агрокалендар): – К.: Скарбниця, 1992. – 112 с.
8. Ткач М. Дерево роду. – К.: МПП «АНФАС», 1995. – 112 с.
9. Українознавство: Посібник / Уклад.: В.Я. Мацюк, В.Г. Пукач. – К.: Зодіак – ЕКО, 1994.–399 с.
10. Український фольклор: навч. посіб. / І.Є. Руснак. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 304 с.

УДК 903.26(477) «9/10»

Марина Стрельник
Юлія Безкоровайна

Семантика давньоруських сокирок-амулетів (на матеріалах Національного музею історії України)

Бронзові підвіски-амулети у вигляді мініатюрних сокирок були тісно пов'язані з релігійними уявленнями слов'ян і побутували на Русі у X – XIIст. Є подібні старожитності і в зібранні Національного музею історії України (21 одиниця зберігання). У статті подано характеристику цих предметів, розглянуто територію поширення, місце в костюмі та семантику. Більшість речей публікується вперше.

Ключові слова: *слов'яни, сокирки-амулети, підвіски, вірування, оберег.*

Bronze pendants amulets in the form of miniature axes were closely related to the religious beliefs of the Slavs and were distributed in the X – XII centuries. These artifacts are preserved in the collection of the National Museum of the History of Ukraine (21 museum items). This article gives the description of these items, examines the territory of distribution, and determines its place in clothing and semantics. Most things are published for the first time.

Key words*: Slavs, Rus, axes-amulets, pend.*

У Національному музеї історії України зберігається група артефактів, пов'язаних із віруваннями слов'ян – мініатюрні бронзові сокирки-амулети X – XII ст. Ареал їх поширення охоплював всю територію Русі, причому значна концентрація припадала саме на Середнє Подніпров'я. Поодинокі знахідки відомі й за межами давньоруських земель.

Сокирки-амулети завжди викликали неабиякий інтерес археологів і колекціонерів. Зараз відома значна кількість даних пам'яток. Це, як давно опубліковані і добре знані серед фахівців предмети, так і нові знахідки, частина з яких походить із датованих культурних шарів із закритими комплексами, що дає можливість уточнення хронології та географії поширення амулетів.

Перші знахідки мініатюрних сокирок припадають на кінець XIX ст. – їх було відкрито під час розкопок М.Ф. Біляшівського та В.В. Хвойки [4; 16, с. 249, табл. XVIL, №363-365]. Вчені одразу ж відзначили культове призначення сокирок і вказали на схожість цих виробів зі справжніми бойовими сокирами. Р. Паульсен, розглядаючи поширення в X – XII ст. мініатюрних сокирок-амулетів у Північній і Східній Європі, звернув увагу на два основних типи цих предметів [18, с. 195, 196]. Детально розглянув і систематизував цю категорію пам'яток В.П. Даркевич [8, с. 92]. В його роботі проаналізовано 25 сокирок, виділено два стандартних типи. Вчений висловив припущення, що ці «підвіски», варязьким аналогом яких були широко відомі молоточки Тора, виконували роль «зброї» бога – громовика Перуна.

До цієї проблематики зверталися також і такі вчені, як Б.О. Рибаков [11, с. 545, 549 рис. 92], В.В. Сєдов [12, с. 267, табл. LXXVII рис. 3,5], А.В. Успенська [15, с. 95-96], М.В. Сєдова [13, с.26, рис. 7 (8,9)] та деякі інші. Зокрема, Б.О. Рибаков наголошував, що сокирки відтворювали форму саме робочих (а не бойових) сокир, які були невід'ємною частиною селянського побуту. З Перуном пов'язує сокирки-амулети і Л.А. Голубєва [7, с.153, табл. 92, № 37, 38, 40, 41]. Вона врахувала 26 сокирок і зазначила, що виготовлення таких привісок розпочинається в Києві в X ст., а в XI ст. їх виробництво стає серійним. Атрибутами культу бога блискавок і грому вважав сокирки М.А.Васильєв [6, с. 218].

Значних зусиль до вивчення цієї групи мініатюрних амулетів доклав М.А. Макаров [10, с. 44]. Він подає детальну класифікацію сокирок і по-новому інтерпретує матеріал, приналежність якого до сфери вірувань і культу незаперечна. В його роботі розглянуто 62 мініатюрні сокирки.

Всі дослідники неодноразово підкреслюють, що сокирки-підвіски повторюють ряд деталей бойових сокир: мисоподібні виступи на обрусі, дві пари

коротких щекавиць, наскрізний отвір для прикріплення чохла на лезі. На шийці більшості екземплярів є глибокі насічки або невеликі рельєфні валики, які позначають перехід від леза до обуха. Орнаментація леза пов'язана з орнаментальними композиціями на парадних бойових сокирах тих же типів [3, с. 120].

Цікавою додатковою сторінкою у вивченні сокирок-підвісок стане публікація колекції мініатюрних амулетів з НМІУ, яка нараховує двадцять одну одиницю зберігання. Майже всі вони були знайдені до 40-х рр. XX ст., але тривалий час залишалися поза увагою фахівців й не були опубліковані (крім 3 одиниць).

До музейного зібрання входять підвіски з різних населених пунктів Середнього Подніпров'я. Всі вони відлиті з бронзи у двобічних глиняних формах. Сокирки поділяються на два стандартних типи, представлених приблизно порівну. Вироби різноманітні: з поверхнею, оздобленою за допомогою чекану різними видами орнаменту та неорнаментовані, з отвором для чохла і навіть одна сокирка із залишками шкіряного чохла на лезі. Також є один предмет з рештками кістяної ручки.

Сокирки-амулети І-го типу (за типологією М.А. Макарова) є більш чисельними [10, с. 42]. Вони представлені 12 одиницями. Такі сокирки імітують бойові сокири з видовженим вирізним обухом з короткими щекавицями. Вони мають відтягнуте донизу лезо з вирізом півкруглої форми та мисоподібним виступом. Перехід від обуха до леза позначають глибокі насічки та валик (тип IV за типологією О.М. Кирпічнікова) [9, с. 36, 37, табл. XIV]. Більшість з них орнаментована, хоча є й неорнаментовані вироби.

Найчастіше на Русі зустрічалися сокирки з лезом, з обох боків оздобленим дугоподібними смугами із зигзагом і насічками, розташованими вздовж краю бокових граней і леза. Традиційно вважалося, що такий орнамент семантично був пов'язаний з символікою дощу і блискавки [8, с. 94]. Можливо також, що він просто відтворював інкрустовані сріблом орнаментальні композиції на справжніх парадних бойових сокирах, які підкреслювали особливе становище своїх господарів. Вірогідно, що і мініатюрні копії сокир позначали якийсь «особливий» статус своїх власників [10, с. 46]. У музейному зібранні цей вид представлений п'ятьма предметами.

Два вироби з напівстертим орнаментом були знайдені у 1890-х рр. на давньоруському городищі Княжа Гора поблизу с. Пекарі, Канівського р-ну, Черкаської обл. під час розкопок М.Ф. Біляшівського та були передані до музею за рішенням Імператорської Археологічної комісії у 1911 р. у складі зібрання Б.І. та В.Н. Ханенків. Сокирка (інв. № в- 25/1685) мала наскрізний отвір круглої форми для кріплення чохла. Розміри: Н-40мм, L-29мм (рис. 1.1). Другу підвіску (інв. № в-25/1919) було свого часу опубліковано [16, табл. XVIL, № 364]. Розміри предмету: Н-40мм, L-28мм (рис.1.2). Аналогічну сокирку-амулет було знайдено на початку XX ст. в с. Грищенці, Канівського р-ну, Черкаської обл. (інв. № в- 2043). Орнамент на ній також був напівстертим, а в центрі леза розташовувалася округла вм'ятина. Розміри: Н-45мм, L-32мм (рис.1.3). Чітким правильним орнаментом відрізнялася підвіска із довоєнних зібрань музею (інв. № вд- 1105). На жаль, час і місце знахідки

предмета невідомі. Розміри: Н-38мм, L-28мм (рис. 1.4). У 2001 р. НМІУ отримав в дар від колекціонера С.М. Платонова мініатюрну бронзову сокирку (інв. № в- 5925) з круглим наскрізним отвором для кріплення чохла на лезі та з напівстертим орнаментом (рис.1.5). Поверхня привіски патинована, забруднена, лезо трохи вигнуте, на ньому збереглися рештки шкіряного чохла. Її було знайдено наприкінці XX ст., місце знахідки невідоме. Розміри: Н-41мм, L-27,6 мм.

Чудовий зразок підвіски з солярним орнаментом на поверхні леза з обох боків і з округлим отвором для кріплення чохла походить із с. Медведівка, Чигиринського р-ну, Черкаської обл. (рис. 1.6). Її було знайдено на початку XX ст. Орнаментальні мотиви у вигляді кружків з точками утворювали пелюстки навколо наскрізного отвору, один кружечок знаходився на мисоподібному виступі, решту поверхні кружки заповнювали хаотично. Сокирка була опублікована [16, табл. XVIL, № 363]. Розміри: Н-52мм, L-32мм. М.А. Макаров вважав солярний орнамент на амулетах суто декоративним, посилаючись на те, що таким орнаментом у XI – XIII ст. прикрашали багато побутових виробів: гребінці, хрестики, скроневі кільця, ручки ножів, ґудзики тощо [10, с. 48].

У музеї зберігаються і чотири неорнаментованих вироби. Зокрема, М.А. Макаров зазначав, що не всі сокирки оздоблювалися орнаментами, а на деяких «неорнаментованих» орнамент, можливо, не видно через кородованість поверхні [10, с. 44]. Проте, дві сокирки з музейної колекції були відреставровані, але під час розчистки ніяких слідів орнаменту на них виявлено не було.

Цікаву історію знахідки має сокирка з отвором для кріплення чохла на лезі, яку було знайдено в м. Києві, на вул. Рейтарській, 31 (інв. № в- 4552/16). Розміри: Н-50мм, L-34мм (рис. 1.7). У 1926 р. під час комунальних робіт у викинутій з траншеї землі серед численних археологічних знахідок було виявлено мініатюрну сокирку. Вона потрапила до складу так званого «зібрання Єсикорського», яке разом з рукописним щоденником в свою чергу придбав колекціонер Р.Г. Туркевич у самого власника. Предмети були записані під №№ 37016-37292 в кількості 276 одиниць. Це були різні речі, знайдені в траншеях у центральній частині м. Києва (вул. Володимирська, Велика Житомирська, Трьохсвятительська, Андріївський узвіз, Десятинний провулок, Майдан Незалежності, Рильський провулок, вул. Стрілецька тощо). Відомості про деякі предмети в інвентарній книзі були записані зі слів самого Есикорського. Очевидно, ця людина наглядала за ремонтними роботами або керувала ними. Можливо, це був київський архітектор Михайло Єсикорський або його нащадок, або однофамілець. Відомостей про дану особу майже не збереглось. До інвентарної книги сокирка-амулет була записана в жовтні 1929 р.

Роман Генріхович Туркевич мешкав у м. Ірпінь і, ймовірно, був дрібним колекціонером або любителем археології й історії. Протягом 1928-1930-х рр. він продав до Всеукраїнського історичного музею невелику колекцію археологічних предметів (понад 120) з різних місцевостей України, декілька літографій і фотографій з краєвидами українських міст, портрети польських історичних осіб. Саме Р.Г. Туркевич продав «зібрання Єсикорського» музею, рукописний щоденник, на жаль, не зберігся. [1, арк. 109, 113, 264, 266; Рукописний каталог, с.

422-433, №№ 37016-37292].

Із довоєнних зібрань музею походить ще один амулет, знайдений на початку XX ст. (інв. № в- 526/13). Місце знахідки невідоме. У сокирки була відсутня частина леза. Розміри: Н (яка збереглася)-40мм, L (яка збереглася)-18мм (рис. 1.8).

У 1888 р. під час археологічних розкопок поблизу м. Бобруйськ Мінської обл. (Республіка Білорусь) було знайдено мініатюрну сокирку. (інв. № в- 2028). Коли і ким її було передано до музею невідомо (документацію втрачено). Розміри: Н-39мм, L-27мм (рис. 1.9).

Унікальним виробом можна вважати неорнаментовану сокирку-амулет, випадково знайдену до 1902р. в с. Ліплява, Золотоніського р-ну, Полтавської обл. (інв. № в- 4566/22). Спочатку вона потрапила до колекції Н.Я. Тарновського [14, с. 183], пізніше до музею й у 1902 р. була записана до інвентарної книги. Підвіска дуже забруднена, патинована, місцями плями корозії, а у втулці обуха збереглися рештки кістяної ручки (рис.1.10). Розміри: Н-42мм, L-26мм. Зараз відома незначна кількість сокирок із залишками дерев'яних ручок [8, с. 94, рис. 2, 1-3; 10, рис. 1, 4, 5, 15, 16]. Кістяну ручку зафіксовано вперше. Вірогідно, в давнину всі сокирки-амулети мали пропорційні ручки з дерева або кістки та повністю імітували справжні сокири. Відповідно, зберігали та носили їх з ручками.

Крім цілих виробів І-го типу, в зібранні музею присутні два фрагменти (видовжені вирізні обухи з короткими щекавицями та вузькою шийкою із втраченим лезом) (інв. № вд- 1399, вд- 1400). Це були випадкові знахідки 1909р., які потрапили у колекцію графа О.О. Бобринського [5, с. 121]. До музею вироби надійшли у 1911р. у складі зібрання родини Ханенків від Імператорської Археологічної комісії. Розміри (які збереглися): 22х14мм; 20х13мм (рис. 1. 11, 12).

До ІІ-го типу (за типологією М.А. Макарова) відносяться сокирки з широким симетричним лезом, внутрішній край якого має дві шпорці, видовжений вирізний обух з короткими щекавицями і мисоподібними виступами та вузьку шийку [10, с. 48]. В музейному зібранні представлено дев'ять таких артефактів, шість з них орнаментовані. Орнаментальні композиції різні: зигзаг із насічками, солярні символи, а також їх комбінації. Сокирки точно відтворюють форму широколезвійних сокир, розповсюджених у X – XI ст. в Скандинавії та Прибалтиці. На території Русі такі сокири зустрічаються рідко (тип VII за класифікацією О.М. Кирпічнікова) [9, с. 39, рис. 6, 1].

Чотири сокирки з музейного зібрання прикрашені зигзагом і насічками: на лезі з обох боків орнамент у вигляді двох дугоподібних смуг, розташованих вздовж краю бокових граней. Смуги утворені двома гравірованими лініями, поєднаними між собою насічками. Вздовж краю леза з обох боків йде орнамент у вигляді прокресленої лінії та зигзагу.

Типовим представником орнаментованих сокирок цього типу є амулет, знайдений у 1890-х рр. під час розкопок М.Ф. Біляшівського на городищі Княжа Гора біля с. Пекарі Черкаської обл. (інв. № в- 25/1989). У 1902 р. його було вперше опубліковано [16, табл. XVIL, № 365]. Потім сокирка неодноразово публікувалася в ряді видань [8, с. 94, рис 2, 7; 10, рис. 3, 2; 17, с. 487, № 420]. До музею підвіску було передано за рішенням Імператорської Археологічної комісії у складі колекції

родини Ханенків в 1911р. Розміри: Н-52мм, L-42мм (рис.2.1).

Аналогічна підвіска походить з розкопок і зібрання В.В. Хвойки кінця XIX – початку XX ст. (інв. № в- 4510/251). Про місце знахідки відомо, що вона походить із Середнього Подніпров'я – з території Київщини, Полтавщини або Чернігівщини. Музей одержав її від київського мецената С.С. Могилевцева у 1904р. Розміри: Н-54мм, L-42мм (рис.2.2).

Дві фрагментовані орнаментовані сокирки-підвіски було передано до музею у 1902р. з колекції Н.Я. Тарновського. Їх було випадково знайдено наприкінці XIX ст. Обидві сокирки сильно патиновані, з нерівною та забрудненою поверхнею. Одна з них виявлена поблизу с. Бобриця Черкаської обл. (інв. № в- 4547/52). У сокирки відсутні шийка та обух. Розміри: 53х22мм (рис.2.3). Другу сокирку знайдено в с. Ліплява Полтавської обл. (інв. № в- 4566/23). У неї відбиті обух, шийка та частина леза. Розміри: 40х21мм (рис.2.4). Цікаво, що біля с. Ліплява неодноразово знаходили мініатюрні сокирки обох типів, зокрема, відомо кілька амулетів II-го типу [8, с. 94, рис 2, 9; 10, рис. 3, 9]. І це не випадково, поблизу Ліпляви в давньоруську добу розташовувалася могутня фортеця – Ліплявське городище, а наявність амулетів, пов'язаних з воїнським середовищем є закономірним явищем.

Інтерес становить також фрагментована привіска із солярним орнаментом (інв. № в- 4537/33). Солярні символи нанесені з обох сторін підвіски у певному порядку: кілька кружечків по краю леза та чотири кружка – в центрі. Сокирку було випадково знайдено в м. Катеринослав (суч. м. Дніпропетровськ) до 1902 р., і спочатку вона входила до колекції К.М. та О.М. Терещенків і В.Н. Ханенко, а в 1902р. її було передано до музею. У предмета відсутні обух та шийка, поверхня патинована, нерівна і забруднена. Розміри: 56х18мм (рис. 2.5).

Комбінованим орнаментом відзначалася маленька сокирка із довоєнних зібрань музею. Її було знайдено на початку XX ст., місце знахідки невідоме (інв. № вд- 1106). Характерно, що стандартний орнамент з насічками та зигзагом доповнений солярними символами, розташованими в центрі та по краях леза. На думку В.П. Даркевича, подібне графічне сполучення елементів зигзагу – блискавки і кружка-сонця є вираженням думки про спорідненість сонця і блискавки [8, с. 95]. Розміри: Н-54 мм, L-40 мм (рис. 2.6).

Музейне зібрання репрезентують і три неорнаментовані сокирки II-го типу. Одну підвіску було знайдено під час розкопок В.В. Хвойки кінця XIX – початку XX ст. (інв. № в- 4510/147) на території Київщини, Полтавщини або Чернігівщини. Музей одержав її від С.С. Могилевцева у 1904 р. До інвентарної книги її було записано у 1905р. Розміри: Н-38мм, L-48мм (рис. 2.7).

Ще дві неорнаментовані привіски мають маленькі наскрізні отвори для кріплення чохла в центрі леза. На початку XX ст. було знайдено мініатюрну сокирку в с. Грищенці, Канівського р-ну, Черкаської обл. (інв. № в- 2042). Її було передано до музейних колекцій до 1939 р. Розміри: Н- 33мм, L-38мм (рис.2.8).

Із зібрання графа О.О. Бобринського походила сокирка-амулет, випадково знайдена у 1909 р. (інв. № вд- 1394). Місце знахідки невідоме. До музею підвіску було передано за рішенням Імператорської Археологічної комісії у складі колекції

Б.І. та В.Н. Ханенків в 1911 р. Розміри: Н-38мм, L-45мм (рис.2.9).

Переважну частину сокирок-амулетів виявлено в чоловічих похованнях або в культурному шарі міст і городищ. М.А. Макаров зазначав, що з дев'яти документованих поховань із сокирками тільки два були жіночими: амулети лежали біля плеча та шиї. Сім підвісок належали воїнам-дружинникам і хлопчикам, і в похованнях розташовувалися в ногах, а також праворуч біля коліна або тазу – там, де носили справжні сокири. Він також наголошував, що в язичницькі часи подібних амулетів ще не було, а масово вони з'являються в XI ст. і відтворюють форму зброї саме XI ст. Можливо, сокирки-привіски були тісно пов'язані з дружинним середовищем, із специфічними для нього віруваннями і обрядами, які в XI ст. отримали подальший розвиток, що й відобразилось у появі особливого виду воїнських амулетів. Не виключено, що такі амулети видавалися отрокам під час посвяти та носилися ними як обереги, а після входу в дружину, як престижний символ належності до воїнського стану. [10, с. 54- 55, рис. 7, 8]. Проте не слід відкидати і можливість походження та тісного зв'язку традиції носити сокирки-амулети з культами скандинавського Тора і слов'янського Перуна.

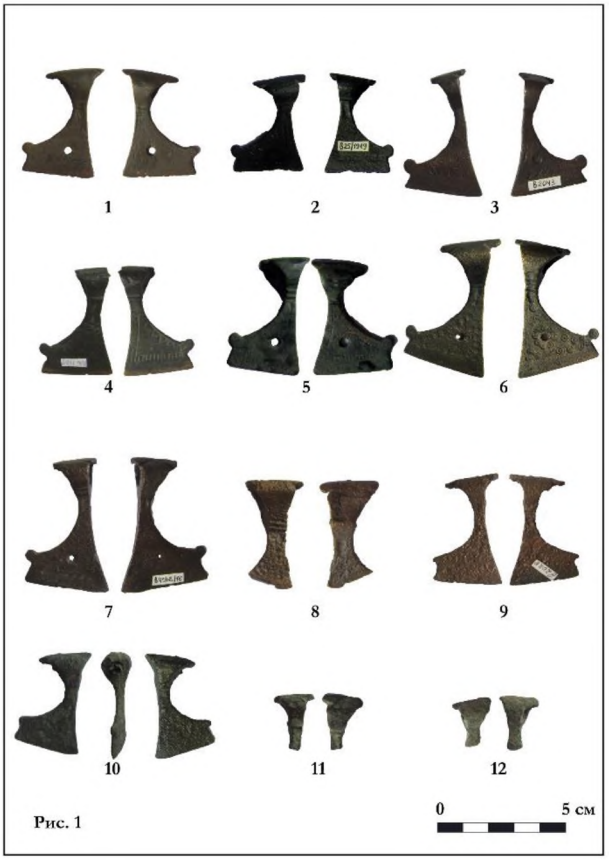
Сокирки-підвіски фіксуються з кінця X ст. Найбільше поширення амулетів І-го типу припадає на XI ст. На початку XII ст. сокирки, орнаментовані зигзагом і насічками виходять з обігу, тоді як орнаментовані солярним орнаментом залишаються в побуті й у XII ст. Сокирки II-го типу з'являються на початку XI ст. і використовуються до початку XII ст. Таким чином, більшість мініатюрних сокирок з музейного зібрання, як І-го, так і II-го типів можна датувати XI ст., незначну кількість амулетів можна віднести до XII ст.

Отже, сокирки-амулети були не тільки чудовим зразком прикладного мистецтва, вони являли собою загальноруський культовий символ, вид оберегу, який не був прикрасою і не мав постійного місця в костюмі, не був узагальненим образом сокири, а повторював конкретні типи цього виду зброї, яка в основному використовувалася молодшими дружинниками -«отроками».

Джерела та література

1. НА НМІУ. – Ф. Р-1260. – Оп. 1-дод.1 – Спр. 14.
2. Рукописний каталог Археологічного відділу Міського музею старожитностей і мистецтв. – Науково-дослідний відділ археологічних фондів НМІУ. – Т. II, кн. VI. – С. 309-483.
3. Артемьев А.Р. Орнаментированные топоры из раскопок средневекового Новгорода // Новгород и Новгородская земля. – №8. – Новгород, 1994. – 243 с.
4. Беляшевский Н. Раскопки на Княжьей Горе 1891г. // Киевская старина. Год одиннадцатый. – Т. XXXVI. – К., 1892. – 652 с.
5. Бобринский А. Отчет об исследовании курганов в Черкасском и Чигиринском уездах Киевской губернии в 1909 г. // ИАК. – Вып. 40. – М., 1911. – 174 с.
6. Васильев М.А. Язычество восточных славян накануне крещения Руси. – М., 1999. – 328 с.
7. Голубева Л.А. Амулеты // Древняя Русь. Быт и культура: Археология. – М., 1997. – С. 153-156.
8. Даркевич В.П. Топор как символ Перуна в древнерусском язычестве// СА. – М., 1961. – № 4. – С. 91-100.
9. Кирпичников А.Н. Древнерусское оружие: Копья, сулицы, боевые топоры, булавы, кистени IX – XIII вв. // САИ. – Е 1-36. – Вып.2. – 147 с.
10. Макаров Н.А. Древнерусские амулеты-топорики // РА. – М., 1992. – № 2. – С. 41-57.
11. Рыбаков Б.А. Язычество Древней Руси. – М., 1987. – 391 с.

12. Седов В.В. Восточные славяне в VI – XIII вв. – М., 1982. – 328 с.
13. Седова М.В. Ювелирные изделия Древнего Новгорода (X – XV вв.). – М., 1981. – 195 с.
14. Собрание древностей Н.М. Тарновского // АЛЮР. – Т. 1. – 1889. – 223 с.
15. Успенская А.В. Нагрудные и поясные привески // Очерки по истории русской деревни X – XIII вв. – Вып. 43. – М., 1967. – С. 88-133.
16. Ханенко Б.И., Ханенко В.Н. Древности Приднепровья. – Вып. 5. – К., 1902 – 64 с., XL табл.
17. Kiewer Rus // Credo Christianisierung Europas im Mittellalter: Katalog. – Band II. – Petersberg, 2013. – 831 s.
18. Paulsen P Axi und kreuz in Nord und Osteutopa. – Bonn, 1956. – 280 p.

Мал.1.

Мал.2.

УДК 398.332.12 (477.87)

Оксана Тиховська

Специфіка обрядів жертвоприношення на Закарпатті (за розвідкою Федора Потушняка «Жертва в народном віруваню»)

Проаналізовано специфіку обрядів жертвоприношення за часів язичництва, а також осмислено збережені елементи цих давніх ритуалів, що були зафіксовані Ф. Потушняком у XX столітті на Закарпатті (праця «Жертва в народном віруваню»). Акцентовано на різновидах жертв, їх семантиці, психологічному підґрунті їх появи, виявлено взаємозв'язок між елементами